

Maja Murnik

Jani Virk: Jaka in Vane.

Ljubljana: Beletrina, 2021.

Najnovejši roman Janija Virka je zgodba o dveh prijateljih, ki se spoznata med služenjem vojaškega roka in po vrnitvi domov zaživita boemsko študentsko življenje. V ospredju so brezčasne teme prijateljstva, mladosti, iskanja ljubezni, vzpostavljanja lastnega odnosa do družbenega okolja in potovanja skozi labirinte življenja. Obenem pa je to roman, ki s posebno pozornostjo govori o osemdesetih letih prejšnjega stoletja v Sloveniji in Jugoslaviji – o edinstvenem, z energijo nabitem obdobju, v katerem so se pripravljale družbene spremembe, ki so ob koncu desetletja privedle do zrušenja zidov socialističnega vzhodnega bloka.

Čprav ob prebiranju slutimo avtobiografske poteze, avtor k temu času ne pristopa na nostalgičen način. Roman ni prežet z nostalgijo po minulih časih; zdi se, da je ena avtorjevih ključnih intenc čim bolj nazorno prikazati brbotanje osemdesetih, čim bolj pretanjeno ujeti duha tistega časa v vsej njegovi paradoksnosti – v soobstoju zaprtosti družbe in hkratni težnji po njenem odpiranju.

Tako se v prvem, nekoliko obsežnejšem delu romana srečujemo z okostenelim in represivnim aparatom Jugoslovanske ljudske armade, kamor je na služenje obveznega vojaškega roka vpoklican prvoosebni pripovedovalec Jaka. občutljivi mladenič, ki je nedavno skupaj s srednjo šolo zaključil tudi kariero tekmovalnega smučanja, se v kasarni v Bovcu, kjer preživi prve tedne vojaščine, ne počuti prav nič domače; preplavljen je z občutji

tesnobe, nesmiselnosti, ujetosti, vse skupaj pa otežuje še ločenost od prve ljubezni, s katero je preživel fantastično, svobodno in brezbrizno poletje. Tesnoba ob izgubi svobode se zdi eno ključnih občutij v Virkovem romanu; nastaja v trku individualnosti občutljivih posameznikov (tako Jaka kot Vaneta, s katerim se spoprijatelji v Bovcu) z gigantskim, poneumljenim in poneumljajočim strojem vojaško-birokratske organizacije. Represivni vojaški sistem se zdi ob siceršnjem večanju družbene občutljivosti, kulturno-umetniške izraznosti in razvoju urbane kulture tam zunaj zidov kasarn povsem anahronističen; Jaku se zdi še Vane, ki mu je vsak hip v vojašnici popolnoma odveč, dokler si nazadnje ne prereže žil in ga pošljejo domov, manj nor kot sama situacija v vojski: “jurišanje na izmišljenega sovražnika, nočna prebujanja in brezciljna tekanja okrog kasarniških poslopij, paranoidna politična predavanja, sivozelen vojaški čas, ki se je iztekal v ponor praznine” (str. 61). Skorajda grotesken je recimo prizor, ko je Jaka poklican na zagovor k poveljniku zaradi kopalk z ameriško zastavo; to so prizori, kot jih je opisoval recimo Rožanc v *Hudodelcih*. Če smo že pri literarnih vzporednicah – zanimive bi bile tudi z *Resničnostjo* Lojzeta Kovačiča.

Tu ni prostora ne za ljubezen ne za svobodo, ki sta Jaka poleg risanja in slikanja edini zanimali pred odhodom v vojsko. A prva ljubezen ga kmalu zapusti, saj se medtem zaljubi v drugega, za svobodo, ki je v romanu drugo ime za individualnost, pa v vojaškem kolektivnem nadzorovanju in discipliniranju teles ni prostora. Nekaj malega je sicer začuti ob risanju: ko po dolgem času spet riše, pozabi na to, da je vojak, in za kratek čas se mu odpre drugačen svet – prostor svobode, kamor vojaški stroj ne more prodreti.

Tudi oficirji vedo, da ni njihov. Ko se zaplete v prepir in pretep, mu oficir pravi, da nikoli ne bo dober vojak: “Nisi s srcem pri stvari, je nadaljeval ... Jebi ga, takšni ste Slovenci, niste za vojsko in za druženja, delati znate, drugega pa nič” (str. 48).

Zdi se, da ta izrazita želja po uporabi, po svobodi ni le neustavljiva želja po izstopu iz vojske in vsega, kar je v zvezi z njo, temveč je tudi in predvsem neko neizčiščeno, nejasno hotenje, nekakšno nedoločno hrepenenje po svobodi nasploh, nekakšno zanikanje od zgoraj postavljenega reda, sistema. To občutje presega običajno mladostno uporništvost in umeščanje v svet. Morda je v tem občutenju sveta nekaj značilnega za duha osemdesetih let, ki se je utelešal tudi v punku – stremljenje k svobodi kar tako, apriorno zavračanje sistemov, birokratiziranosti, malomeščanskosti, celo spogledovanje z anarhizmom. Razsrediščenost obeh naslovnih romanesknih oseb tako ni povezana le z značilnim brezčasnim mladostnim iskanjem svojega mesta v svetu, temveč je tak tudi duh časa.

Čez nekaj dolgih tednov pod bovškimi hribi Jaka premestijo v smučarsko enoto, v kateri veliko pije in na skrivaj, v civilnih oblačilih obiskuje Ljubljano, a jih kmalu zalotijo in kazensko pošljejo na Kosovo, kjer vre med kosovskimi Albanci in kjer je situacija dosti resnejša. Naporno fizično delo ga izmuči in izprazni pričakovanj, za krajši čas ga tudi ozdravi sentimentalnosti; medtem pa mu Vane v pisemih sporoča, kako v Ljubljani cvetijo punk, uporništvo, subkulture.

V zadušljivi vročini razbeljene Mitrovice minevajo dnevi in kažejo se prve razpoke razpada Jugoslavije. Avtor aktualne politične dogodke predstavlja prek časopisov, ki jih vestno spremlja sovojak Mito, pa tudi Jakov oče; razbrati jih je mogoče prek govoric, ki krožijo med vojaki. Politika Jaka ne zanima kaj dosti; prej ga občasno zagrabi tesnoben strah pred svetovnim razdejanjem – pred jedrsko katastrofo in vojaško kataklizmo, ki sta bili v obdobju hladne vojne ves čas prisotni kot neusmiljena grožnja, včasih bolj, drugič manj tiha.

Drugi del romana je v dogajalnem smislu bolj razprt; tu se tista svoboda, ki si je je nejasno želel Jaka, udejanja v divjem utripanju, a obenem že trči ob svoje meje. Po vrnitvi iz vojske Jaka in Vane kot cimra zaživita pestro študentsko življenje. Popivanje, prijateljski in ljubezenski odnosi, odnosi s starši, vdranje po Evropi in potovanje po duhovnih svetovih umetnosti, koncerti, žuri, urbana kultura so referenčne točke tega dela. Jaka in Vane, vse bolj vsak na svoj način, iščeta svoje mesto v svetu. Jaka se počasi otresa vpliva in občudovanja svojega karizmatičnega prijatelja, končuje študij umetnostne zgodovine in se počasi uveljavlja kot umetnostni kritik. Spet je (poleg prijateljstva) umetnost tista, ki zmore reševati oba mlada, občutljiva moška: Jaka vse bolj odkriva sodobne slovenske slikarje, za Vaneta je eksistencialnega pomena poezija; crknil bi brez poezije, pravi, pri petnajstih bi se zapil ali zadrogiral, če ne bi našel Cvetajeve. Skozi lastno ustvarjanje Vane izraža svojo temno bolečino, divje, razsekane in boleče pesmi so to. Udarci in lepota sta del istega sveta, ve Vane. Le vztrajanje v odprti rani, v negotovosti, na eksistencialnem in družbenem robu lahko proizvede samosvojo, močno umetnost. V tem je lahko najbolj resničen, najbolj avtentičen in Virk skozi mestoma ironične prikaze kulturne scene ošvrkne tudi nečimrnost pesnikov in pisateljev: ni mogoče ustvarjati iskrene, močne umetnosti in hkrati živeti malomeščansko, prozaično, konformistično življenje.

Jaka in Vane se pretikata skoti labirinte (mladega) življenja v neke vrste vzgojnem ali razvojnem romanu, *Bildungsromanu*. Toda – ali naslovna junaka dejansko dosežeta zrelost, zaključek duhovnega in osebnostnega

razvoja? Na koncu ne moremo skupaj z Goethejem (*Učna leta Wilhelma Meistra*) zapisati "Potovanje je končano, pot se pričinja", saj nam Virk želi sporočiti prav to, da se potovanje nikoli ne konča. Konec romana ostaja vsaj do neke mere odprt, tako geografsko kot duhovno. Bo Jaka odšel v Nemčijo ali v Ameriko? Bo izbral vsaj na videz urejeno življenje zakonskega pristana z mirno, nekoliko dolgočasno Inge v (malo)meščanskem okolju ali se bo njegovo iskanje nadaljevalo in bo prevzel Vanetovo begavost ter poskusil srečo v Ameriki? Ta berljivo in privlačno napisani roman, ki mu filmski postopki niso tuji (tak je na primer že uvodni prizor romana, ki obenem prinaša tudi zanimivo zavedanje o času, namenjenem za vsako stvar), prinaša pred bralca kompleksno izpisano zgodbo dveh prijateljev na ozadju osemdesetih let.